

Dušan Proroković¹, Sandra Davidović²

POGLED NA IŠINGEROV PLAN ZA STATUS KOSOVA I METOHIJE: SRBIJA NIJE ZAPADNA NEMAČKA

Rezime:

Ključne reči: Kosovo i Metohija, Srbija, Zapadna Nemačka, Istočna Nemačka, Išingerov plan

Uvod

Kosovsko pitanje, oličeno u problematičnom statusu ove teritorije, predstavlja najveći balkanski bezbednosni izazov, a među najznačajnijim je i u kontinentalnim razmerama. Podstaknuti

Kosovsko pitanje, oličeno u problematičnom statusu ove teritorije, predstavlja najveći balkanski bezbednosni izazov.

1 Načelnik Centra za evroazijske studije Instituta za međunarodnu politiku i privredu u Beogradu, naučni saradnik i vanredni profesor na Fakultetu za diplomatiju i bezbednost.

2 Istraživač saradnik u Centru za susedne zemlje Instituta za međunarodnu politiku i privredu u Beogradu. Rad je nastao u okviru naučnoistraživačkog projekta „Srbija i izazovi u međunarodnim odnosima 2021. godine“, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, a realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu tokom 2021. godine.

od strane Sjedinjenih Američkih Država i vodećih članica Evropske Unije (Nemačka, Francuska, Italija i Velika

Prvi sporazum o principima normalizacije odnosa Beograda i Prištine, potpisan 19. aprila 2013. godine, poznatiji još i kao Briselski sporazum).

Britanija, koja je u međuvremenu istupila iz ove integracije), politički predstavnici kosovsko-metohijskih Albanaca jednostrano su proglasili nezavisnost 17. februara 2008. godine³. Težnja pokrovitelja takozvane „Republike Kosovo“ od tada je

usmerena pre svega ka vršenju kontinualnih političkih pritisaka na zvanični Beograd da se sa ovakvim raspletom saglasi. U tom kontekstu su organizovani i pregovori pod pokroviteljstvom EU, koji traju čitavu deceniju i koji su rezultirali nizom sporazuma (među kojima je najvažniji *Prvi sporazum o principima normalizacije odnosa Beograda i Prištine*, potpisan 19. aprila 2013. godine, poznatiji još i kao *Briselski sporazum*) i neformalnih dogovora koji su primenjivani u političkoj praksi⁴. Međutim, pitanje statusa ostalo je otvoreno i, uprkos svemu, do danas su pogledi na njegovo rešavanje ostali nepomirljivi.

Međusobno priznavanje ili lšingerov plan

U pristupu zapadnih aktera (velikih i regionalnih sila) uočljivi su dva moguća plana za „privođenje kraju“ celokupnog procesa razrešenja kosovskog problema. Prvi, „maksimalistički“, podrazumeva međusobno priznavanje Beograda i Prištine. U februaru 2021. godine novoizabrani „predsednik SAD Džozef Bajden (Joseph Biden) čestitao je predsedniku Srbije Aleksandru Vučiću Dan

Pitanje statusa ostalo je otvoreno i, uprkos svemu, do danas su pogledi na njegovo rešavanje ostali nepomirljivi.

državnosti rekavši da SAD ostaju nepokolebljive u podršci ciljevima Srbije koji se tiču evropskih integracija i postizanju sveobuhvatnog sporazuma o normalizaciji sa Kosovom, koji je fokusiran na međusobno priznanje.“⁵ Međusobno priznanje podrazumeva uspostavljanje bilateralnih odno-

sa, razmenu neophodnih diplomatskih nota i donošenje pratećih odluka. U slučaju Srbije, to donošenje pratećih odluka svakako bi podrazumevalo i promenu Ustava, brisanje sadašnje Pream-

3 Ponomarjova, Jelena Georgijevna, Razbojnička država - Kosovo u svetskoj politici, Evro book, Beograd, 2017.

4 Petrović, Dragan, „Briselski sporazum: jedno viđenje“, Međunarodna politika, God. LXIV, br. 1152, 2013, str. 20–35.

5 Sovrlić, Sanja, „Čestitka ili upozorenje: Šta nam poručuje Bajden uoči kosovskih izbora?“, N1, 07. februar 2021, <https://rs.n1info.com/vesti/cestitka-ili-upozorenje-sta-nam-porucuje-bajden-uoci-kosovskih-izbora/>

bule i članova najvišeg pravnog akta koji definišu neophodnost donošenja sistemskog zakona o suštinskoj autonomiji pokrajine Kosovo i Metohija. Drugi plan o kome će u radu biti reči predstavio je u decembru 2007. godine, nemački diplomata Wolfgang Išinger (Wolfgang Ischinger), kao član pregovaračke "Trojke", zajedno sa izaslanikom predsednika SAD Frenkom Viznerom i predstavnikom Rusije ambasadorom Aleksandrom Bocan – Harčenkom. U onome što će postati poznato kao Išingerov plan, nemački diplomata je ponudio svoje viđenje rešavanja statusnog pitanja, i to po ugledu na odnos između „dve Nemačke“. Naime, Išinger je u martu 2019. godine, na međunarodnoj konferenciji u Beogradu, izjavio da „ako neko ima bolji plan, treba ga uzeti“. Međutim, ako nema, možda bi neki elementi plana iz 2007. mogli da budu korisni“⁶, upućujući na navedenu ideju. U postavljanju zvaničnog Berlina takođe je vidljivo da se od Išingerovog plana nije sasvim odustalo. U februaru 2018, tokom posete Prištini (tadašnji) šef nemačke diplomatije Zigmar Garijel (Siegmar Gabriel) istakao je da bi „Srbija trebalo da prihvati nezavisnost Kosova kako bi ušla u EU“, ali i dodao da to može biti učinjeno po „modelu dve Nemačke“. „To rešenje za Kosovo, kako su mediji objavljivali, predočeno je od strane nemačkih zvaničnika i vladi Mirka Cvetkovića, a navodno ga je i po dolasku SNS na vlast u Srbiji 2012. godine, u Beograd doneo i Kristof Hojzgen, savetnik za spoljne poslove nemačke kancelarke Angele Merkel.“⁷ Zigmar Garijel je, dakle, samo poslednji u nizu koji ovo spomenuo. Model „dve Nemačke“ podrazumevao bi da Srbija ne mora donositi formalnu odluku o priznavanju takozvane „Republike Kosovo“, ali bi se faktički saglasila sa njenim prijemom u Ujedinjene nacije. Posledično, takav akt bi „otvorio vrata“ za članstvo „Republike Kosovo“ u svim ostalim međunarodnim organizacijama koje, ili postavljaju kao formalni uslov pristupanja prethodno članstvo u UN, ili se u svojim osnivačkim dokumen-

U februaru 2018, tokom posete Prištini (tadašnji) šef nemačke diplomatije Zigmar Garijel (Siegmar Gabriel) istakao je da bi „Srbija trebalo da prihvati nezavisnost Kosova kako bi ušla u EU“.

Model „dve Nemačke“ podrazumevao bi da Srbija ne mora donositi formalnu odluku o priznavanju takozvane „Republike Kosovo“, ali bi se faktički saglasila sa njenim prijemom u Ujedinjene nacije.

6 Išinger, Wolfgang, „Svetlosnim godinama smo udaljeni od rešenja za Kosovo“, Novi standard, 29.03.2019, <https://www.standard.rs/2019/03/29/isinger-svetlosnim-godinama-smo-udaljeni-od-resenja-za-kosovo/>

7 Vasiljević, Predrag, „Najopasniji deo plana dve Nemačke: poniziti Srbiju kao nikada u istoriji“, Sputnik, 17.02.2018, <https://rs-lat.sputniknews.com/analize/201802171114591368-Nemacka-Kosovo-Gabrijel/>

tima pozivaju na Povelju UN (OEBS, Savet Evrope, brojne regionalne i subregionalne organizacije), ali i organizacije kao što su UNESCO, Interpol ili Organizacija islamske konferencije, unutar kojih preovlađuje stav da se radi o nerešenom statusu i zbog toga nema jasne većine za odobravanje statusa punopravnog člana „Republici Kosovo“. Najzad, i NATO, unutar kojeg bi Kraljevina Španija relativno lako mogla vetirati svaki pokušaj učlanjenja. Tako bi legalizacija i legitimizacija statusa državolike tvorevine proglašene na teritoriji Republike Srbije bile potpune, odnosno „Republika Kosovo“ bi stekla mogućnost da funkcioniše u sistemu međunarodnih odnosa bez prepreka sa kojima se sada suočava. U ovom kontekstu posmatrano, Išingerova ideja jeste „vizionarska“, pošto je predvidela da će se korak iz februara 2008. godine različito tumačiti u različitim delovima sveta, te izazvati nepovoljnu kontrareakciju Beograda i naposljetku otežati posao pokroviteljima kosovsko – metohijskih Albanaca. To što Srbija ne bi priznala „Republiku Kosovo“, ne bi sa Prištinom razmenila neophodne diplomatske note i ne bi menjala Ustav, malo bi značilo za faktičko stanje i ostalo bi u domenu simboličkog. Stoga je Išingerov plan uporno odbacivan od strane različitih vladajućih većina u Beogradu (od njegovog predstavljanja do danas na čelu Vlade Srbije promenili su se kao premijeri Vojislav Koštunica, Mirko Cvetković, Ivica Dačić, Aleksandar Vučić i Ana Brnabić), pošto bi on u krajnjem ishodu doneo jednak rezultat priznanju. Ali, neophodno je još istaći i da se, kada je reč o sadržini uporednog modela, iskustvo „dve Nemačke“ ne može primeniti na kosovsko pitanje, budući da su razlike između „dve Nemačke“ i „Srbije i Kosova“ suštinskog karaktera. Otuda i zaključak koji će uslediti, da je Išingerov plan neprimenjiv, imajući u vidu ciljeve nameravanog sporazumevanja.

Razlozi neprimenjivosti Išingerovog plana

Posmatrano sa stanovišta nemačkih interesa, sasvim je razumljivo zbog čega se nudi Išingerov plan.

Posmatrano sa stanovišta nemačkih interesa, sasvim je razumljivo zbog čega se nudi Išingerov plan, čak se može razumeti i zašto bi to bilo rešenje za EU i NATO u celini (uključujući i SAD predvođene Bajdenovom administracijom). Nemačka je, ne samo među prvima uspostavila bilateralne odnose sa Prištinom, već je i nizom diplomatskih aktivnosti, što samostalno, što koristeći

mehanizme unutar EU poprilično investirala u rasplet događaja kojima smo svedočili tokom poslednjih četvrt veka na Kosovu i Metohiji⁸. Ipak, posmatrano sa stanovišta srpskih interesa, mnogo toga je upitnog u prezentovanom planu, o čemu će dalje biti više reči.

Razlika između pozicije Zapadne Nemačke (Savezna Republika Nemačka) i Srbije je očigledna.

Prvo, razlika između pozicije Zapadne Nemačke (Savezna Republika Nemačka) i Srbije je očigledna. Zapadna Nemačka nije bila članica UN, niti je to mogla to postati bez dogovora sa Istočnom Nemačkom. Pokušaj njenog učlanjenja blokirale su komunističke zemlje predvođene Sovjetskim Savezom. Stoga, za Bon je sporazum između „dve Nemačke“ predstavljao svojevrsnu nužnost kako bi se u potpunosti zaokružio proces legalizacije i legitimizacije u međunarodnim odnosima. Zapadna Nemačka nikada nije priznala Istočnu Nemačku, zbog svoje odluke nije menjala ni ustavne odredbe koje su ovu teritoriju posmatrale kao integralni deo države, ali je iz saglasnosti o učlanjenju Istočne Nemačke u UN takođe izvukla određenu korist, i to kroz istovremeno članstvo u UN za obe Nemačke. Nasuprot tome, Republika Srbija je punopravna članica UN i nije joj neophodno priznavanje od strane kosovsko – metohijskih Albanaca da bi legalizovala i legitimizovala svoj status u međunarodnim odnosima. Nužno je naglasiti i da se učlanjenje SR Jugoslavije, čiji je sukcesor Republika Srbija (formalna odluka Saveta bezbednosti UN o prijemu u članstvo doneta novembra 2000. godine) odigralo u postojećim granicama, koje uključuju i teritoriju Kosova i Metohije. Tri stalne članice ovog tela koje imaju pravo veta (SAD, Velika Britanija i Francuska), a koje su potom 2008. godine uspostavile bilateralne odnose sa „Republikom Kosovo“, prihvatile su učlanjenje SR Jugoslavije sa Kosovom i Metohijom kao autonomnom pokrajinom Srbije, na čijoj teritoriji su raspoređene međunarodne vojne snage i civilna administracija (UNMIK) po rezoluciji SB UN 1244 (1999).

Drugo, promena pozicija Zapadne Nemačke prema rešavanju pitanja „dve Nemačke“ uslovljena je neuspehom *Halštajnovе doktrine (Hallstein-Doktrin)*⁹. Naime, ovim dokumentom, usvojenim 1955. godine, zvanični Bon je ustanovio princip reciprociteta prema svim državama koje uspostave bilateralne

Republika Srbija je punopravna članica UN i nije joj neophodno priznavanje od strane kosovsko – metohijskih Albanaca.

8 Proroković, Dušan, Kosovo: politički i međuetnički odnosi, Geopolitika, Beograd, 2011.

9 Brož, Ivan, Diplomate, Epocha, Praha, 2004, str. 529.

odnose sa Istočnim Berlinom i tako *de iure* i *de facto* prihvate postojanje Nemačke Demokratske Republike (*Deutsche Demokratische*

Promena pozicija Zapadne Nemačke prema rešavanju pitanja „dve Nemačke“ uslovljena je neuspelom *Halštajnov* doktrine.

Republik-DDR). Pomenutom doktrina predviđa da Zapadna Nemačka zastupa interese svih sunarodnika (*Alleinvertretungsanspruch*), uključujući i deo njih koji je ostao da živi u sovjetskoj interesnoj sferi. Ipak, Halštajnov pristup primenjen je

u celini samo za dva slučaja, i to najpre protiv SFR Jugoslavije (u oktobru 1957. godine), a zatim i protiv Kube (januara 1963. godine). Nemogućnost potpune primene Halštajnov doktrine i sprovođenja mera reciprociteta naterao je zapadnonemačke vlasti da 1967. godine donesu odluku o „sužavanju dejstva“ na pojedine države¹⁰. Razlog za to nalazio se pre svega u međunarodnom političkom okruženju i odnosu ostalih zapadnih država prema ovom pitanju. Naime, osim SAD, sve ostale zapadne zemlje sa kojima je Zapadna Nemačka u tom trenutku sarađivala i na koje se u političkom ili ekonomskom smislu oslanjala (vojni aspekt saradnje ne treba posebno ni pominjati, imajući u vidu raspoređivanje savezničkih vojnih snaga na nemačkom tlu) već su bile na neki način regulisale svoje odnose sa Istočnom Nemačkom. Sa (Istočnim) Berlinom su razmenili diplomatske predstavnike, koji nisu bili u rangu ambasadora redom – Austrija (1954. godine), Holandija (1955), Belgija (1955), Francuska (1956), Švedska (1957), Dan-

Sa (Istočnim) Berlinom su razmenili diplomatske predstavnike, koji nisu bili u rangu ambasadora redom – Austrija (1954. godine), Holandija (1955), Belgija (1955), Francuska (1956), Švedska (1957), Danska (1957), Italija (1958) i Velika Britanija (1959).

ska (1957), Italija (1958) i Velika Britanija (1959). Imajući u vidu tadašnje članstvo u NATO (Zapadna Nemačka je postala članica 1955. godine), te formiranje Evropske zajednice za uglj i čelik (1951), što je zajedno sa ostalim inicijativama rezultiralo potpisivanjem Rimskih ugovora (1957) i dugoročno odredilo pravac evropskih integracija, uočljivo je da Zapadna Nemačka nije imala nijednog saveznika osim kruga tih država.¹¹ A,

kao što je navedeno, oni donose odluke koje su u suprotnosti sa težnjama iznetim u Halštajnov doktrini. Zapadna Nemačka je stoga bez podrške najvećeg broja država (osim podrške SAD,

10 Grewe, Wilhelm G., „Hallstein’s Conception of German-German Policy and Relations“, In: Wilfried Loth, William Wallace, Wolfgang Wessels, Walter Hallstein *The Forgotten European?*, MacMillan Press, London, 1998, str. 39 – 59.

11 Naravno, ovde ne govorimo o savezništvu u punom smislu te reči, pa je zbog toga u prethodnom delu rada korišćena konstrukcija kako se Zapadna Nemačka „oslanjala“ na pojedine partnere.

koja je bila uslovna i nije mogla da kompenzuje promenu kursa „evropskih suseda“) i u takvom okruženju je bila prinuđena da menja pristup. Ona najpre „sužava dejstva“, a zatim se i odriče Halštajnovne doktrine. Kada ovaj aspekt stavimo u kontekst problema Kosova, ne nalazimo ništa slično. Naime, zemlje koje podržavaju Srbiju, odnosno koje ne priznaju jednostrano proglašenu nezavisnost tzv. Kosova

Naime, zemlje koje podržavaju Srbiju, odnosno koje ne priznaju jednostrano proglašenu nezavisnost tzv. Kosova često su čak i oštrije u svojim stavovima nego zvanični Beograd.

često su čak i oštrije u svojim stavovima nego zvanični Beograd. Uprkos tome što je u periodu od 2015. godine predsednik Srbije Aleksandar Vučić u javnim istupima retko pominjao Rezoluciju 1244, predstavnici Rusije nisu propuštali priliku da naglase kako se rešenje o statusu Kosova mora tražiti u tom okviru (te poruke su stizale u saopštenjima predsednika Ruske Federacije, ministra spoljnih poslova i ambasadora u Beogradu). Takođe, premijer Španije je, na primer, odbio da učestvuje na samitu EU – Zapadni Balkan u Sofiji 2018. godine zbog učešća predstavnika „Republike Kosovo“, iako iz Srbije nije bilo zvanične reakcije ni prema EU ili Bugarskoj kao neposrednom organizatoru skupa. Države sa sličnim problemima, poput Kipra ili Azerbejdžana redovno naglašavaju svoju privrženost teritorijalnom integritetu Srbije prilikom susreta sa srpskim zvaničnicima. Najzad, Srbija, za razliku od Zapadne Nemačke, nije usamljena u međunarodnoj areni, te nije ni primorana da menja poziciju. U prilog ovoj tezi jeste i argument da je čak 18 članica UN do 2019. godine promenilo svoju odluku i povuklo priznanje „Republike Kosovo“, što je ukazalo da se radi o reverzibilnom procesu.

Treće, krajem šezdesetih godina XX veka, nakon dramatičnih dešavanja u bliskoistočnom regionu i izraelsko – palestinskog sukoba, dve Nemačke su zauzele dijametralno suprotne pozicije. Dok je Istočna Nemačka podržala napore Palestinaca, Zapadna je uspostavila odnose sa Izraelom¹². Kao rezultat, pojedine arapske zemlje su (Irak, Egipat, Alžir i kasnije Sirija) relativno brzo priznale Istočnu Nemačku i sa (Istočnim) Berlinom razmenile ambasadore. Ovo je u određenoj meri pokvarilo geopolitičku računnicu SAD na Bliskom Istoku, jer je dodatno vezalo navedene arapske države za Istočni blok i sovjetsku sferu uticaja, ali je istovremeno

Dok je Istočna Nemačka podržala napore Palestinaca, Zapadna je uspostavila odnose sa Izraelom.

12 Brinks, J. H., „Political Anti-Fascism in the German Democratic Republic“, Journal of Contemporary History, Vol. 32, No. 2, 1997, str. 207 – 217.

i popravilo ukupnu poziciju Istočne Nemačke, koju je bilo teže diplomatski izolovati.

Sredinom sedamdesetih godina u SAD sazreva stav o mogućnosti destabilizacije unutar komunističkih zemalja „igranjem na kartu“ raspoloženja javnosti.

Četvrto, sredinom sedamdesetih godina u SAD sazreva stav o mogućnosti destabilizacije unutar komunističkih zemalja „igranjem na kartu“ raspoloženja javnosti, a ne pritiscima na političku elitu (koja je u manjoj ili većoj meri bila

pod kontrolom sovjetskih komunista). Vrhunac ovih dešavanja predstavlja Praško proleće 1968. godine, protest koji će pokazati da građani Čehoslovačke nisu oduševljeni „podelom Evrope“ i činjenicom da su „ostavljeni“ istočno od „gvozdene zavese“ (još pre toga, 1956. godine sličan trend bio je očigledan u Mađarskoj, a postojale su naznake o tome vezane i za Poljsku)¹³. Stav Bona nije odgovarao poziciji Amerike, jer je Vašingtonu bilo potrebno da Zapadna Nemačka vodi drugačiju politiku. To jest da pokuša sa jačanjem sopstvenog ekonomskog i kulturnog uticaja u istočnoevropskim državama, pre svega u Istočnoj Nemačkoj. „Tvrđim stavom“, proizašlim iz Halštajnovе doktrine, tako nešto nije bilo moguće, a Zapadna Nemačka je ostala „zarobljena“ u konfrontaciji sa istočnim „komšijama“. Insistiranje na postizanju dogovora sa Istočnom Nemačkom postaje i opcija za SAD, koje će to iskoristiti

Vrhunac ovih dešavanja predstavlja Praško proleće 1968. godine.

za kasnije transferisanje „antikomunističkih impulsa“ u tom delu Evrope, što će rezultirati najpre u Poljskoj formiranjem pokreta „Solidarnost“, započinjanjem masovnih štrajkova i suštinskom paralizom institucija. Za razliku od pozicije Bona, saveznici Srbije ne vide poziciju Beograda kao remetilačku, niti ima bilo kakvih naznaka da im to kviri dugoročne geopolitičke projekcije, naprotiv.

Zaključak

Na osnovu predstavljenih razlika, zaključujemo da Išingero-
v plan nije alternativa „maksimalističkoj ideji“, oličenoj u zahtevu da Beograd i Priština uspostave bilateralne odnose. Naprotiv, njegovim sprovođenjem malo bi se promenilo u odnosu na maksimalističke zahteve koji otežavaju postizanje kompromisnog rešenja. Jedini ustupak koji Išinger predviđa je da Srbija ne bi mora-

¹³ Pogledati na primer: Kubricht, A. Paul, „Confronting Liberalization and Military Invasion: America and the Johnson Administration Respond to the 1968 Prague Summer“, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, Bd. 40, H. 2, 1992, str. 197 – 212.

la formalno priznati „Republiku Kosovo“, te samim tim ni menjati sopstveni Ustav (čime se, inače, svaka sličnost sa pozicijom Zapadne Nemačke završava). U političkoj praksi, svakako, stvari bi se nastavile svojim tokom i to što Srbija ne bi priznavala „Republiku Kosovo“ ne bi uticalo na završetak procesa legalizacije i legitimizacije statusa ovog i dalje spornog entiteta u međunarodnim odnosima. Otuda bi navedena sličnost sa zapadnonemačkim slučajem za zvanični Beograd imao samo simbolički značaj. Ipak, sa druge strane, kada je reč o simbolici, opasnost je i što se posleratna Nemačka i postjugoslovenska Srbija stavljaju u istu analitičku ravan. Utisak je da se u nastupima brojnih nemačkih političara, ali delimično i u radovima istraživača, često pravi nedvosmislena paralela između dva režima, nemačkog za vreme vladavine Hitlera i srpskog za vreme vladavine Miloševića. Na nivou narativa, prihvatanje Išingerovog plana bi taj efekat intenzivirao kroz upotrebu slučaja „dve Nemačke“ kao primera za regulisanje budućih odnosa Beograda i Prištine. Međutim, to niti je ključno, niti najupitnije za Srbiju kada se govori o eventualnom prihvatanju ili odbacivanju Išingerovog plana, odnosno korisnosti ili štetnosti za srpske interese. Okolnosti u kojima je egzistirala Zapadna Nemačka i onih u kojima se danas nalazi Srbija toliko su različite, da se te dve situacije uopšte ne mogu ni uporediti. Zapadna Nemačka nije bila članica UN, ostala je delimično napuštena od svojih partnera u pogledu vođenja politike ka Istočnoj Nemačkoj, počela je da predstavlja sve veći problem za dugoročne geopolitičke računice SAD i na kraju je morala da pristane na ustupke (u određenoj meri bila je i primorana na to od strane saveznika). Za razliku od toga, Srbija je članica UN i većine drugih relevantnih međunarodnih organizacija, ima podršku partnera koji su često „oštriji“ u nastupima po kosovskom pitanju i od zvaničnog Beograda i tekuća pozicija odgovara dvema stalnim članicama SB UN koje su i činioци regionalne bezbednosti – Rusiji i Kini (koje su, između ostalog zahvaljujući i tome, ojačale svoj uticaj u Srbiji i zapadnobalkanskom arealu uopšte). Zbog toga, Išingerov plan ostaje neprihvatljiv, a zaključak je da bi njegovo prihvatanje štetilo srpskim interesima, jednako kao i da prihvatanje prvog, „maksimalističkog zahteva“.

Na osnovu predstavljenih razlika, zaključujemo da Išingerov plan nije alternativa „maksimalističkoj ideji“, oličenoj u zahtevu da Beograd i Priština uspostave bilateralne odnose.

Jedini ustupak koji Išinger predviđa je da Srbija ne bi morala formalno priznati „Republiku Kosovo“.

Literatura

- Brinks, J. H., „Political Anti-Fascism in the German Democratic Republic“, *Journal of Contemporary History*, Vol. 32, No. 2, 1997, str. 207 – 217.
- Brož, Ivan, *Diplomaté*, Epocha, Praha, 2004.
- Grewe, Wilhelm G., „Hallstein’s Conception of German-German Policy and Relations“, In: Wilfried Loth, William Wallace, Wolfgang Wessels, *Walter Hallstein The Forgotten European?*, MacMillan Press, London, 1998, str. 39 – 59.
- Išinger, Volfgang, „Svetlosnim godinama smo udaljeni od rešenja za Kosovo“, *Novi standard*, 29.03.2019, <https://www.standard.rs/2019/03/29/isinger-svetlosnim-godinama-smo-udaljeni-od-resenja-za-kosovo/>
- Kubricht, A. Paul, „Confronting Liberalization and Military Invasion: America and the Johnson Administration Respond to the 1968 Prague Summer“, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, Bd. 40, H. 2, 1992, str. 197 – 212.
- Petrović, Dragan, „Briselski sporazum: jedno viđenje“, *Međunarodna politika*, God. LXIV, br. 1152, 2013, str. 20–35.
- Ponomarjova, Jelena Georgijevna, *Razbojnička država – Kosovo u svetskoj politici*, Evro book, Beograd, 2017.
- Proroković, Dušan, *Kosovo: politički i međuetnički odnosi*, Geopolitika, Beograd, 2011.
- Sovrlić, Sanja, „Čestitka ili upozorenje: Šta nam poručuje Bajden uoči kosovskih izbora?“, *N1*, 07. februar 2021, <https://rs.n1info.com/vesti/cestitka-ili-upozorenje-sta-nam-porucuje-bajden-uoci-kosovskih-izbora/>
- Vasiljević, Predrag, „Najopasniji deo plana dve Nemačke: poniziti Srbiju kao nikada u istoriji“, *Sputnik*, 17.02.2018, <https://rs-lat.sputniknews.com/analize/201802171114591368-Nemacka-Kosovo-Gabrijel-/>